

tásán felül Romániába küldi vasárut, s minthogy a hunyadi vas- az ipari használhatóság két nagy akadályát: a phosphor- és kén- tartalmat merőben nélkülözi, a kelendőség messze földön biztosítva lesz, mihelyt a termelési arányok az elállítási költségek apasztása által az árakat is jutányosabbá s az olcsó tengeri uton velünk szembeszálló angol vas ellenében versenyképesebbé teszik.

A közvetlen hasznon kívül jelentékeny nemzetgazdasági szerepet is teljesít az új vajdahunyadi vasmű, mert mindjárt itt Vajda-Hunyadon 300, a limperti völgyben (Govasdia) 100, és Gyáláron 250 munkáskezet foglalkoztat s kiterjedt építkezésével, anyagforgalmával a szép multu város összes lakosságának jóllétét emeli.

E nyáron a Marosvölgyből megnyílt a piski-vajdahunyadi szárnyvonal is, s a Hunyadiak gyönyörű lovagvára mellett ezt a tanulságos, a nemzeti vagyonosodásnak fokozására szolgáló ipari telepet egész kényelemmel megszemlélhetik az utazók. Vajha minél többen sietnének is megragadni a kínálkozó alkalmat, hogy lelkesedve nemzeti dicsőségünk eme reliquiáján, mely Trefort Ágoston cultusminister ur gondosságából lassankint vissza kezdi nyerni tisztes művészi alakját, másfelől kézzelfoghatólag megbizonyosodjanak a felől, mit és mennyit tesz kormányunk az ország egyes vidékeinek javáért.

Az erdélyrészi fürdők- és ásványvizekről.

Irta : **Dr. Hankó Vilmos.**

A természet tele marokkal szórta hazánk földjére gazdagságát, kincseit.

Arany kalászt termel rónája aranyat érő arany szemekkel. Bort szűrnek hegyein, minőt csak fejedelmek élveznek ünnepélyeiken. Fával, kőszénnel, vassal, az ipar és a nemzeti vagyonosodás e főtényezőivel annyira el van látva, hogy más országoknak is juttathatna azokból. Aranya, ezüstje több van, mint Európa bármely államának. Lépten-nyomon oly összetétellel bíró források fakadnak földjéből, hogy azok kedvező körülmények között, a magyar birodalom anyagi jólétének egyik lényeges tényezőjévé válhatnak.

Midőn a jótékony természetnek — az erdélyi részeket ugyszólván elhalmozott ezen utóbbi ajándékáról, s azoknak az erdélyi részekben mikénti felhasználásáról szólunk: igen fontos nemzetgazdasági kérdést vélünk szelöztetni.

Ásványvizeink száma körülbelöl 2200-ra megy. E 2200-ból, a sóforrásokat is beleértve, mintegy 1100 esik a kis Erdély területére. Bármennyi is legyen azonban számuk, holt tőkét fognak azok addig képezni, míg összetételük elemzés által felderítve nincs. Az összetétel ismeretét gyógyhatásuk megállapíthatása más ismert és hasonló alkotásu ásványvizekkel való összehasonlíthatása teszi szükségessé.

Bennünket e tekintetben is rendkívüli mulasztás terhel.

Ismert ásványvizeink közül csak igen kevés (35) van elemezve az újabb elemzési módszerek nyomán. Akárhány van (39) még ugynevezett látogatott fürdőink között is olyan, melynek vizéről régi, mostanában számot nem tevő elemzésekkel birunk (Pataky, Bélteky-féle analysisek).

A chemia és elemzési módszere ugyanis oly rohamosan fejlődnek, hogy a mai tudomány 25—30 éves elemzéseket már elavultaknak tart, ha még oly jeles chemikustól származtak is. Ennek tudatában elemeztetik a nevesebb fürdők tulajdonosai (Carlsbad, Teplitz stb.) rövid időközökben vizeiket.

Vizeink legnagyobb része egyáltalában nem vizsgáltatott meg.

Azon körülményt, hogy e 39 fürdő vizéről csak régi elemzési adatokkal birunk, nemcsak azért tartom sajnósnak, mert ez adatok a tényleges összetételről egyáltalában nem tájékoztatnak, de azért is, mivel ily régi elemzési adatok birtokában a legtöbb tulajdonos felmentve érzi magát az újból elemzés kötelezettsége alól. Így a kovásznai, előpataki, gyógyi, vácai, torjai, báznai stb. fürdők tulajdonosai.

E fürdőkre ennél fogva nem is a vizek vegyi összetételének teljes ismeretéből származó belátás vezérli a közönséget, hanem inkább azon jó hírnév, melyet a vizek egyik-másik bajban rendkívüli hatásuk folytán kivívtak maguknak.

A tulajdonosok egy második cathegóriáját azok képezik, kik számitásból nem vétetik tulajdonaikat tudományos vizsgálat alá. Nem, mert a réges-régen megejtett analysis tévedés, vagy más körülmény folytán olyan vegyi alkotást állapított meg egyik-másik víz számára, a milyennel kevés olyan természetű ásványvíz dicsekszik. A zajzoni (Brassó megye) «Ferdinánd forrás» egy 1842-ben megejtett elemzés szerint jódtartalmára páratlanul áll Európában. A «Lajos forrás» vize egy 1856-iki analysis tanúsága szerint vastartalomra felülmúlja a buziásit, borszékit, bártfait, spaait, pyrmonit. Külföldi munkák ez adatokat regisztrálják ugyan, de egyszersmind kijelentik, hogy e felette kedvező összetétel legalább is gyanút keltő.

Valóban nagyon kívánatos volna valamikép módját ejteni annak, mint volnának legalább a kovásznai, előpataki, gyógyi, vácai, torjai, báznai, türi, cégi, ölvesi s a zajzoni ásványvizek tulajdonosai vizeik elemeztetésére szoríthatók.

Málnás legtöbb forrása, a fényes jövővel bíró bélbori víz, a tordai, kolozsi, szent-jakabi, sepsi-szent-györgyi, herepei stb. vizek ismeretlen alkotásuak. Nagyon is sokat lehetne az effajta fürdők közül felsorolni, illusztrációja gyanánt tulajdonosaik indolentiájának.

E vizek összetételének ismerete nemcsak hygienikus szempontból bir fontossággal. A chemiai alkotás ismeretének van köz- és nemzetgazdasági momentuma is.

A kis-cégi, türi, eddig figyelemre is alig méltatott gazdag keserü-források megbízható elemzés kíséretében bemutatva, az ipar-

kiállításán, nagy glaubersó tartalmuknál fogva közfeltűnés tárgyai volnának. E vizek kiváló összetételüknél fogva hivatva vannak a marienbadi és karlsbadi vizet kiszorítani hazánkból: bepárlási terményeiket pedig alkalmasaknak tartom a külföldről importált forrás termények (karlsbadi só) helyének elfoglalására.

Szent-Jakab községben (Torda-Aranyosmegye) egy dus keserű-forrás fakad fel. Vizének legnagyobb része használatlanul folyik el. Egy gyorsan megejtett vizsgálatom a nagy glaubersó tartalom mellett 1000 gramm vízben 16·16 gr. keserű só-t mutatott ki benne. Egy életrevaló tulajdonosnak nem kerülne nagy fáradságába az erdélyi részekben és Oláhországban piacot teremteni e víz számára, mely a budai vizekhez közel áll összetételre, a pülnaít, saidschützit meg messzi fölülmulja.

Vegyí összetételre, vagy a jótékony természet egyéb adományaira nézve a külföldiekkel versenyző, sőt bizonyos tekintetben azokat felülmuló vizeink, fürdőink, gyógyhelyeink: Tusnád, a legbalzsamosabb légkörű klimatikus gyógyhely: páratlan fényésétálóival, kirándulási helyeivel; paradicsom; melyet az őstermészet várászsolt azzá, melynek értékét az emberi művészet is érvényre juttatni törekedett. Borszék, a természet által is gyógyhelynek alkotott fürdőhely. kies fekvésével, pompás fényösoraival, tiszta légkörével, felülmulhatlan vizeivel, a világfürdővé létel minden feltételével; Előpatak, kiváló gyógyerejű forrásaival; Homoród, szép fekvésével, kitűnő vasas vizeivel. Torja, a «Büdös-Barlang»-nevű, gázfürdőnek használt solfatárával. E barlang, mint természeti ritkaság a világhírű nápolyi «kutya-barlangot» jóval felülmulja, s hire alig terjed a szomszédmegyék határáig. Szejke, a kis székely-Gastein: Korond, Erdély Gleichenbergje; a marienbadival analog összetételű kolozsi, Tolnay-gyógyforrás; Kászon-Jakabfalva kitűnő vízzel, s klimatikus gyógyhelynek beillő pompás fekvéssel. Kovászna hatalmas gyógyeszközeivel; Rodna-Dombház, Sztojka, Szováta, Büdöspatak, Kiruj stb.

Annyi kincs, mint a mennyi csak világrészeknek jutott osztályrészül!

Hogy e kincs, legnagyobb része majd a parlagban vész el, míg a külföldi fürdők a mi jó voltunkból is ugyancsak virágoznak; az fürdőtulajdonosaink mellett mindjárt másodsorban orvosainknak róható fel, kik betegekkel való konsultálásnál mindenekelőtt a külföldi fürdőkre reflektálnak.

Sokkal jobb véleménynyel vagyok orvosaink hazafisága felől, semhogy a külföldi fürdőkhöz való ragaszkodásukat másnak tulajdonítsam, mint az emberi természetben gyökerező konservatizmusnak; mely görcsösen ragaszkodik a megszokotthoz, mint elfogultságnak, mely jobbnak tartja a mi idegen, leginkább pedig vizeink nem ismerésének.

Orvosaink legnagyobb része, — bár ott van Bernáthnak rövid, de igen becses műve, — fürdőinket Braunnak magyarra is lefordított Balneoterapiája után ismeri; e nagy munka 10 magyar für-

dőt említ csupán, 87 sornyi terjedelemben. Egy az összes hazai fürdőknek jelen állapotát, vizeink összetételét, gyógyhatásait feltáró munka sokat lendíthetne fürdő-ügyünkön.

Természetes, hogy ily munka létrejötte esetében is még mindig fennmaradna a fürdőtulajdonosok részére a kötelesség, fürdőiket ismertető s azok szépségeit képekben szemléltető füzetek megíratásáról, s ezeknek minél szélesebb körben való elterjesztéséről gondoskodni. Egy egész kollektiója fekszik előttem a külföldi fürdőket ismertető ilyen füzeteknek. A csábítóan szép és élénk leírásoknak, a fürdők csodáhatásának olvasása, s a gyönyörű képeknek szemlélése közben, szintugy ellenállhatlanul megkapja az embert a vágy, megismerni e fürdőhelyeket, s önmagán tapasztalni azok csodáhatását.

Hogy fürdőink ügyét széltiben elterjedt gonosz hírek sem viszi valami nagyon előre — természetes.

Fürdőink ellen ugyanis a következő panaszok hallhatók minduntalan:

1. Az erdélyi fürdőkön az élelemre, a kényelmi igényekre figyelem egyáltalában nem fordítatik. Comfortról ez időszereint csakis Borszéken, Előpatakon és Tusnádon lehetne beszélni. Bár nem tagadhatni, hogy e helyeken is még sok a kívánni való. Borszéken a fedett sétáló, Előpatakon egy jóra való sétahely, Tusnádon és mindenütt tisztességes melegfürdő a vendégeknek már rég jámbor óhajta.

2. Fürdőink drágábbak, mint sok világfürdő.

3. Fürdőink mulatóhelyek, a hol a szegény betegek épülésére ugyancsak foly a bor, a kártya, a roulette, zene. A tények sajnosan igazolták a legtöbb fürdőn e panaszokat. Különösen a drágaság ellen emelt panaszokat találtam nagyon is jogosultaknak. Sok magyar család kisebb osztrák fürdőket keres fel, hogy igazán üdjön, és amellet spóroljon is; mi nekünk pedig, kik magyar fürdőre készülünk, ugyancsak kell az év folytán spórolnunk, hogy eleget tehesünk az egyszerre meggazdagodni akaró tulajdonosok túlszigázott követeléseinek.

4. A fürdőorvosok évenkénti változása. Hogy képzelhető ugyanis, hogy az orvos buzogjon a fürdő érdekeiért, hosszas megfigyeléseket tegyen a fürdő gyógyhatásait illetőleg, a gyógyhatásokat széltiben hirdesse, szóval apostola legyen fürdője ügyének: ha a saison lejártával lejár mandatumája is. Borszék is nagyon érzi e bajt, orvoslása elodázhatatlan.

5. Az orvos-rendőri és gyógykezelési utasításoknak hiánya, vagy azoknak a mennyiben megvolnának, keresztül nem vitele.

6. A gyógytényezőknek fürdőinken szegényes képviselése. Vannak ugyanis gyógytényezők, melyek nincsenek helyhez kötve, melyek mindenütt létesíthetők; az ilyenek rendkívüli módon emelhetik valamely fürdő látogatottságát. Ilyenek: a) A moorfürdők. A legkitünőbb minőségű moorföld nagy mennyiségben kínálkozik e célra Vásártelkén. Vizsgálataim szerint a mi azon alkotórészek mennyi-

ségét illeti, melyek a fürdők készítésére szolgáló moorföldeknel számbajönnek, a vásártelki a franzensbadit felülmulja. *b)* A gáz- és fenyőfürdők. *c)* Inhalatoriumok, *d)* A pneumaticus kamrák. A franzensbadi moorfürdőknek, a kreuznachi, emsi inhalatoriumoknak, a reichenhalli pneumaticus kamráknak egész Európára szóló vonzó ereje ismeretes.

7. Nehézkes közlekedés.

8. Lanyha felügyelet az ásványvizek szétküldésére s mindenekfelett a hiányos vízkezelés, a célszerűtlen töltés, dugaszolás, a gyöngye és egyáltalában nem tetszetős külsejű palackok alkalmazása.

Ez utóbbi bajok képezik különösen azokat a sebeket, melyektől hazai ásványvizügyünk vérezik.

Köztudomás szerint hazánk ásványvizekben nem csak rendkívül gazdag, de gyógyvizei oly változatos összetételűek, hogy mi a külföldnek egyetlenegy ásványvizére sem vagyunk utalva. Vizeink e változatos összetételét azok kellő kezelése és piacképesse tétele esetében kiválóan föl lehetne használni egyfelől arra, hogy a félmillio forint értékben importált külföldi ásványvizek kiszoríttassanak az azokat sok tekintetben felülmuló magyar vizek által, másfelől meg arra, hogy ezek értékükhez képest nagyobb súlylyal lépjenek fel, mint eddig a külföldi piacon.

A víz kezelése a forrásban, a töltésnél és dugaszolásnál a tetszetős és célszerű palackok alkalmazása azok a tényezők, a melyek legtevékenyebben befolytak a külföld ásványviziparának felvirágzására; azok a föltételek, melyek nálunk figyelembe absolute nem vétetnek. Örvendetes kivételt e tekintetben csaknem kizárólag a mohai víz képez, a melynek palackolása, dugaszolása, kiállítása lehet mondani a tudomány niveauján áll. Így lehet csak megmagyarázni, hogy az alig négy éve forgalomba bocsátott mohai vízzel tulajdonosa ez évben már eddig több, mint egy millió palack forgalmat csinált.

Sok százra menő ásványvizünk között, eltekintve a borszéki víztől, melynek a mohainál háromszor nagyobb a forgalma, — többnek lehetne olyan nevet, keresettséget biztosítani, mint a minővel a mohai bir, hasonló kezelés- és utánajárással.

A borszéki vizek — emlitenem sem kell — absolut szén-savtartalomra nézve páratlanok; a források vize szénsavval a szó szoros értelmében tul van telítve; a „Kossuth-kut“ vize emellett vas tartalmára a földes-vasas savanyú vizek között a pyrmonti mellett foglal igen előkelő helyet el.

Az előpataki vizek között különösen az „Ujkt“ vizének vastartalma — az elemzés tanusága szerint — az ismert vasas vizek között majdnem páratlanul áll.

A homoródi égvényes-vasas savanyú vizek, a csikzsögödi vasas savanyu viz vas-, illetőleg szénsavtartalmukra kiválóak.

A szent-györgyi és dombhádi égvényes sós vizek a gleichenbergi, emsi, seltersi vizekkel állanak rokonságban.

A borhegyi, egyszerű savanyu viz közönséges hőmérséklet-

nél szénsavhydrát alakjában állandóan oldva maradt szénsav-, majd lithium-tartalmánál fogva rendkívüli értéket képvisel.

A sztojkai kitűnő jod- és brom tartalmu égvényes-sós forrás.

A kászon-jakabfalvi forrás vize kiváló szénsav- és szén-savsnatrium tartalommal bír. Szénsavsnatrium és konyhasó tartalmát illetőleg legközelebb áll a sileziai „Obersalzbrunnen“ vizéhez.

Bükszád, Kézdi-Polyán, Bodok a legtisztább égvényes savanyu vizet adják.

A málnási „főkut“ vize példátlan bortartalommal bíró égvényes-földes-vasas savanyu viz. A „Mária-kut“ vize tiszta égvényes sósviz, nagy szénsavtartalommal.

A korondi kiváló összetételű földes-vasas savanyu forrás.

A fennebb már említett szent-jakabi és ölvesi keserűs — a kis-cégi, türi, kolozsi: glaubersó források, stb.

Ha e források bármelyike, de meg akárhány más — melyre az összetétel nem ismerése miatt ez alkalommal nem reflectálunk — esetleg Ausztriában, Német- vagy Franciaországban fakad: annak a vize már réges-régen polgárjogot nyert volna a világpiacra.

Nálunk a sok közül csak alig kelt 1—2 szélesebb körben figyelmet, mert a tulajdonosok indolentiája — ha ugyan értékesítésükre gondol — elrontja azokat, ha nem a forrásban, az üvegben bizonyosan el.

A forrásban elromlik a víz a légkörieknek, vagy az édesvíznek a forrásba jutása és az eliszapodás által. Az üvegben a hiányos töltés- és dugaszolás következtében, mely nem zárja el a víztől a levegőt, s módot nyújt a hamisításra. Elromlik még a víz a tisztátalan kezelés által is. Ez utóbbi esetekben a víz alkotórészei a vízre éppenséggel nem előnyös chemiai átalakulásokon mennek keresztül; ez átalakulásoknak terméke az a sokféle színű és különböző vastagságú üledék, mely palackba vont vizeink legtöbbször állandóan diszteleníteni szokta.

Vizeink kezelésének e szempontok szerint való elbírálásánál főképp csak azokra terjesztettem ki figyelmemet, melyek kereskedelmi cikket képeznek. Ilyenek: a borszéki, előpataki, homorodi, borhegyi, sztojkai, málnási és korondi. A többiek, névszerint: a csik-zsögödi, szent-györgyi, dombhádi, kászoni, szent-jakabi, ölvesi, türi, kis-cégi, kolozsi, cs.-szent-mártoni, bodoki, felső-rákosi, száldbosi, tusnádi, boholti, veczeli stb. szintén szállíttatnak, de csak megrendelésre és edényeknek beküldése mellett.

Szomorú, hogy ásványvizeink között egy sincsen, mely a modern balneotechnika által előírt módok valamelyikének, — pl. az egyszerű Hecht-félének — alkalmazásával emeltetnék ki a forrásból. A palackok megtöltése nálunk more-patrio vagy csurogtatás, vagy a palackoknak a forrásba meritése, vagy végre a már kimerített víznek betölcsérezése által történik ma is.

Borszéken az ivóforrások száma: 7; ezek közül, — bár mindenik érdemes volna reá, — a „főkut“ vize képezi tárgyát an-

nak a virágzó üzletnek, mely azt három- és fél millió palackban távol keletre, egész Konstantinápolyig bevezette. Borszék jövőjében vetett reményem nem helyezi nagyon távolra az időt, midőn a borszéki viz uralma kiterjed még messzibbre, keleten és nyugaton; midőn az üzlet intensivitása folytán a vízszükségtetet az «Arany János»-, «József főherceg»- és «Kossuthkut»-ból fogják fedezni; midőn a «savanyu vizek királya» elől végleg meghátrálnak az idegen földről dob- és trombitaszó mellett importált kétes értékű ásványvizek. Ez idő valóban be is fog következni; de hogy bekövetkezzék, elengedhetetlenek tartom a kezelésnél azon eljárásoknak, a víz kiállításánál azon javításoknak életbeléptetését, melyeket a modern balneotechnika előir.

A «fökut» 4 bádóg csövön önti ki meglehetősen vékony sugarakban tartalmát. A vizet üvegekben fogják fel, s ha azok megteltek, minden gép alkalmazása nélkül kézzel azonnal bedugaszolják. A palackok nyílása hol szűkebb, hol tágabb levén, a dugó nem mindig zárja el a vizet léghatlannal. A megtöltött és bedugaszolt üvegek saroglyákon a pecsételő helyiségbe vitetnek, hol azok nyílását megolvasztott szurokban megforgatják és kupakkal ellátják. Az ekképen elkészített üvegek a raktárba szállítatnak.

A palackok töltése éjjel-nappal szakadatlanul folyik. A lassu töltési processus (2—3 üveg telik meg percenként egy cső alatt) bő alkalmat szolgáltat a szénsav jó részének az eltávozásra s a levegőnek is a vízzel való érintkezésre. A levegő oxigénjének hatására a szénsav által oldva tartott szilárd alkotórészek oldhatlanná válva, vékony üledék-réteg alakjában összegyűlnek az üveg alján. Az ásványi anyagoknak kiválása által, a vizek sokszor leghatékonyabb részeit veszítik el. Ennek kikerülése céljából, Ausztriában és Németországban a legtöbb helyen a vizet szivattyu által vizztartóba emelik, honnan erős és rövid sugarakban, a szénsavval megtöltött üvegekbe vezetik (Hecht-féle töltésmód). A megtöltött palackok dugaszoló gép által erősen lezártnak. Így kezelik pl. a frazensbadi vizet.

A borszéki viznek ilyenét kezelését nem engedik meg a célszerűtlen palackok, melyeknek gyenge falazata a visszatartott szénsavnak és a dugaszoló gépnek nagy nyomását elviselni nem képes. A legelső reform tehát a kezelésben a palackok kicserélése volna. Ámde itt a bökkenő! A palackok az üzlet borszéki gyárában készülnek. A gyár lehető legprimitívabb és kizárólag palackok gyártásával foglalkozik; közelebb folytonosan működő kemencével fog ellátni; ez ujtás azonban inkább a munkaidő kiszélesítését, mint a gyártásnál alkalmazott eljárásoknak pl. a palackok ellenálló képességét annyira befolyásoló, s itt figyelemre oly kevésbé méltatott hűtési eljárásnak megjavítását célozza.

Az indító ok, mi az üzletet a gyártási eljárások gyökeres átalakításától visszatartja, az tisztán anyagi. Ily kezelés mellett képezheti ugyanis csupán az üvegyár az üzlet egyik legjelentékenyebb jövedelemforrását; így lehet csak egyetlen üvegen majd 5 kr. a tiszta jövedelem. (Egy palack kerül 3¹/₂ kr.-ba, eladatik 8 kr.-on.)

Nézetem szerint az erkölcsi haszon is olyan tekintet, mely itten figyelmet érdemelhetne; annál is inkább, mert az erkölcsire nyomban az anyagi következnek. Célszerű készítése a gyár új berendezését, a személyzet megváltozását követelné — igaz.

Az üzlet, mely Ditró és Szárhegy tulajdonos községeknek az idén 70 ezer frt tiszta jövedelmet hajtott, alig mutathatna fel egyelőre tiszta jövedelmet, az is természetes. De tekintettel arra, hogy a palackok megváltozása kétségtelenül maga után vonná a töltésnek, dugaszolásnak, egyáltalában a kezelésnek megváltozását, a mi nek a forgalom emelkedése lenne világos következése: a kiadások szaporodását a jövedelem fokozatos emelkedése biztosan ellensúlyozná. Az ásványviz-palack-gyártásra berendezett borszéki üveggyár kész vevőkre találna a piacra alkalmas magyar ásványvizek tulajdonosaiban.

Egy palack előállítási költsége az új berendezés mellett többeké kerülne 3 és fél krajcárnál, és ezt a jó székely fuvarosok éreznék meg leginkább az esetben, ha a tulajdonosok ragaszkodnának az 5 kr. nyereséghez. Baj volna e szegény emberekre az is, hogy a palackok megnövekedett súlyánál fogva, nem rakhatnának annyi palackot mint eddig, szekerükre; a tulajdonosoknak csak egy kis jó akaratára van szükség, hogy a megváltozott viszonyok terhe, ne azokra a hangyaszorgalmu, szegény emberekre nehezőljön, kiknek oly nagy érdemeik voltak a multban és vannak jelenben a borszéki vízzel való vásár közvetítésében. Egy üvegre bőven elég lesz a 2 kr. nyereség is.

Célszerű és tetszetős külsejű palackok használása, helyes töltés, dugaszolás ásványviz ügyünknek azok a sűrűn szellőztetett napi kérdések, melyek megoldása elodázható, de a melyek elől végleg kitérni még nálunk sem lehet, mivel azok egyszersmind nemzetgazdasági kérdések is.

Az előpatak viz kezelése már nagyobb gonddal történik, mint a borszékié. A töltés azonban itt is sok kívánni válót hagy hátra. A kutvize cseberbe merittetik, a honnan csappal ellátott gummi csövek vezetik a palackokba. A megtöltött palackok dugatlanul vitetnek a raktár helyiségekbe, a hol elég modern dugaszológépek alkalmazásával kitűnő minőségű dugókkal, majd kupakkal elzártnak; a kupakok rásodrása szintén géppel történik.

Azon 10—15 perc alatt, mi az üvegek töltése és dugaszolása közt eltelik, a szénsav egy része eltávozik, a víz meg a levegővel lép sokszoros érintkezésbe. Ez érintkezés eredménye az a vastag üledék, mi a gondos dugaszolás dacára az edény alján látható. Tekintetbe véve azt, hogy az előpataki viz majdnem kizárólag mint gyógyviz használtatik: az ásványi alkotórésznek és speciáliter a vas egy részének kiválása a vízre igen hátrányos körülménynek mondható; hátrányosabbnak a borszékinél, melynél mint élvezeti italnál az ásványi részek számításba alig jönnek. A kereskedésből hozatott borszéki és előpataki ásványvizekben csak egy kis részét találtam azon ható anyagoknak, melyeket bennük az elemzés kimutatott.

A töltésre kezdetben a bikszádi hutában készült palackokat használt a források bérlője. A palackok elég tetszetős külsővel bírtak, de kevés ellenálló képességgel. Később Siemens csehországi gyárában készített palackokkal próbált szerencsét. Ezt a célnak tökéletesen megfelelőnek találta. A töltési eljárás javítása esetében az előpataki vízre szép jövő vár; munkás, életrevaló, hazafias szellemű bérlője azt virágzásra fogja jutatni. 1884. április havától, augusztusig a víz forgalma 100,000 palack volt.

A h o m o r o d i viz Bikszádon készült palackokban tölcsezés által töltetik. A megtöltött palackok géppel ledugaszoltatnak, majd kupakkal láttatnak el.

A kereskedésbe bocsátott többi víznek kezelése a képzelhető legprimitívebb. A legtöbb idegen üvegekbe (borszéki) töltetik tölcsezés által s bedugaszoltatik minden gép alkalmazása nélkül.

Nehéz eldönteni, hogy a kezelés melyik ágában terheli a tulajdonost legnagyobb mulasztás; mulasztás a forrás gondozásánál, a töltésnél, mulasztás a dugaszolásnál, mulasztás és pedig nem kevésbé nagy a meleg fürdőknek, nálunk praktizálni szokott oly módon való elkészítésénél, mely ügyet nem vet a melegítésnél az anynyira ható gázoknak a Pfriem- vagy Schwarz-féle módok szerint megtartására. Csupán Borszék és Szejke azok a helyek, hol legalább megvan a törekvés, a melegítésnél amott a szénsav, emitt a szénélegkénegnek akképen való visszatartására, hogy a zárt viztartóban levő ásványvizet nagy hőfoku vízgőzzel melegítik fel, s úgy vezetik a kádakba.

Hova-tovább szilárdabb alapot nyervén a tapasztalat, hogy a betegségeknek legkellemesebb, legtermészetesebb orvoslási módját az ásványvizek használata képezi, tudván azt hogy pl. Németország Wiesbadene az azt felkereső 63,000 vendéggel, Baden-Badene 37,000 vendéggel, Csehország Karlsbadja 25,000, Marienbadja 14,000 vendéggel a gazdagságnak hatalmasabb forrását nyitották meg Németországra, illetőleg Csehországra, mint a minőt hazánkra nézve a magyar föld aranya, Tokaj bora nyitottak: még remélhetjük, hogy ásványvizeink észszerű beruházás, kellő kezelés után kiváló fontosságú faktorok lesznek nemzetgazdasági és anyagi fejlődésünkben.

Fürdő ügyünk a magyar kormány, orvosi körök, egyesek tevékenységének, gondosságának, figyelmének kiváló tárgya s e tevékenység, gond, figyelem, egyelőre bőven meg lesz jutalmazva, ha elérni sikerül, hogy az a 3–4 millió forint, mit évenként idegen fürdőkön hagyunk, mit idegen ásványvizekért kiadunk: idebenn maradjon a hazában s a mi fürdőink- és vizeink javára legyen gyümölcsöző.